ISSN:3030-332X
Impact factor: 9,493
International journal of scientific researchers

MENEJMENT JARAYONI VA UNDA BOSHQARUV HISOBINING ISHTIROKI

Xudaynazarova Dilnoza Gafurovna
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti
“Buxgalteriya hisobi” kafedrasi katta o’qituvchisi
tel +998937284308
e-mail: dilnozaxudaynazarova17@gmail.com

Fayzullayev Xudoyor
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti talabasi
Doi: https://doi.org/10.5281/zenodo.20344023

Annotatsiya. Mazkur maqolada menejment jarayonining korxona faoliyatidagi o‘rni hamda ushbu jarayonda boshqaruv hisobining funksional ahamiyati tahlil qilingan. Tadqiqotda boshqaruv qarorlarini qabul qilish, resurslardan samarali foydalanish, xarajatlarni nazorat qilish va strategik rejalashtirish jarayonlarida boshqaruv hisobining axborot manbai sifatidagi roli yoritilgan. Shuningdek, korxonalarda zamonaviy boshqaruv mexanizmlarini shakllantirishda ichki hisob tizimining ahamiyati ilmiy jihatdan asoslab berilgan. Maqolada boshqaruv hisobi orqali menejment samaradorligini oshirish, moliyaviy natijalarni barqarorlashtirish hamda raqobatbardoshlikni kuchaytirishga oid nazariy va amaliy yondashuvlar keltirilgan. Tadqiqot natijalari korxonalarda boshqaruv faoliyatini takomillashtirish va iqtisodiy samaradorlikni oshirishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: menejment, boshqaruv hisobi, boshqaruv qarorlari, xarajatlar tahlili, rejalashtirish, nazorat, iqtisodiy samaradorlik, boshqaruv mexanizmi, ichki axborot tizimi, strategik boshqaruv, moliyaviy natija, resurslardan foydalanish.

Kirish. Menejment jarayoni zamonaviy korxona va tashkilotlar faoliyatining asosiy boshqaruv mexanizmlaridan biri hisoblanadi. U rejalashtirish, tashkil etish, motivatsiya va nazorat kabi funksiyalar orqali korxona resurslaridan samarali foydalanishni ta’minlaydi hamda belgilangan maqsadlarga erishish jarayonini muvofiqlashtiradi. Bugungi kunda iqtisodiy muhitning tez o‘zgarishi, raqobatning kuchayishi va resurslar cheklanganligi sharoitida menejment jarayonining ilmiy asoslangan yondashuvlarga tayanishi tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Shu jarayonda boshqaruv hisobi alohida o‘rin egallaydi, chunki u rahbariyat uchun zarur bo‘lgan ichki axborotlarni shakllantiradi va qaror qabul qilish jarayonini asosli ma’lumotlar bilan ta’minlaydi. Boshqaruv hisobi xarajatlar tarkibini tahlil qilish, daromad va xarajatlar o‘rtasidagi bog‘liqlikni aniqlash, shuningdek, rejalashtirilgan ko‘rsatkichlar bilan haqiqiy natijalarni solishtirish imkonini beradi. Bu esa korxona faoliyatidagi mavjud muammolarni o‘z vaqtida aniqlash va ularni bartaraf etish bo‘yicha samarali choralar ko‘rishga xizmat qiladi.

Menejment jarayoni va boshqaruv hisobi o‘zaro uzviy bog‘liq bo‘lib, ularning integratsiyasi korxonaning strategik va operativ darajadagi boshqaruv sifatini oshiradi. Ayniqsa, iqtisodiy samaradorlikni ta’minlash, resurslardan oqilona foydalanish hamda uzoq muddatli rivojlanish strategiyalarini ishlab chiqishda boshqaruv hisobining roli beqiyosdir. Shu sababli, ushbu ikki yo‘nalishning o‘zaro aloqadorligini chuqur o‘rganish zamonaviy iqtisodiy tadqiqotlarning dolzarb yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi.

Mazkur maqolada menejment jarayonining mazmuni va bosqichlari hamda unda boshqaruv hisobining ishtiroki ilmiy asosda tahlil qilinadi. Shuningdek, boshqaruv hisobining qaror qabul qilish jarayoniga ta’siri, korxona samaradorligini oshirishdagi o‘rni va amaliy ahamiyati yoritiladi. Tadqiqot natijalari korxonalarda boshqaruv tizimini takomillashtirish va iqtisodiy barqarorlikni ta’minlashda muhim nazariy va amaliy asos bo‘lib xizmat qiladi.

Asosiy qism. Menejment jarayoni har qanday tashkilot yoki korxonaning samarali faoliyat yuritishida asosiy tizimli mexanizm sifatida qaraladi. U faqatgina boshqaruv qarorlarini qabul qilish emas,

balki butun korxona faoliyatini maqsadga yo‘naltirish, resurslarni muvofiqlashtirish va natijalarni baholash jarayonlarini o‘z ichiga oladi. Menejment jarayoni odatda to‘rt asosiy bosqichdan iborat bo‘lib, ular rejalashtirish, tashkil etish, rahbarlik qilish va nazorat funksiyalaridir. Har bir bosqich o‘zaro bog‘liq holda ishlaydi va tizimning yaxlitligini ta’minlaydi.

Rejalashtirish bosqichida korxonaning qisqa va uzoq muddatli maqsadlari belgilanadi hamda ularga erishish strategiyalari ishlab chiqiladi. Bu jarayonda mavjud resurslar, bozor sharoiti va ichki imkoniyatlar chuqur tahlil qilinadi. Tashkil etish bosqichida esa belgilangan maqsadlarga erishish uchun zarur bo‘lgan tuzilma shakllantiriladi, vazifalar taqsimlanadi va mas’uliyatlar belgilanadi. Rahbarlik qilish bosqichi inson resurslarini boshqarish, motivatsiya yaratish va jamoaviy ishni samarali tashkil etishga qaratilgan bo‘ladi. Nazorat esa amalga oshirilgan ishlarning reja bilan mosligini tekshiradi hamda og‘ishlarni aniqlash va tuzatish imkonini beradi.

Shu jarayonda boshqaruv hisobi muhim axborot bazasi sifatida faoliyat yuritadi. U moliyaviy va nomoliyaviy ma’lumotlarni yig‘ish, qayta ishlash va tahlil qilish orqali rahbariyatga qaror qabul qilish uchun zarur ma’lumotlarni taqdim etadi. Boshqaruv hisobi an’anaviy moliyaviy hisobdan farqli ravishda ichki foydalanish uchun mo‘ljallangan bo‘lib, u ko‘proq operativ va strategik qarorlar qabul qilishga xizmat qiladi. Bu esa uni menejment jarayonining ajralmas qismiga aylantiradi.

Boshqaruv hisobining asosiy vazifalaridan biri xarajatlarni nazorat qilish va ularni tahlil qilishdir. Korxona faoliyatida xarajatlarning to‘g‘ri taqsimlanishi va ularning samaradorligini baholash iqtisodiy natijaga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Shu sababli, boshqaruv hisobi orqali xarajatlar markazlari aniqlanadi, ularning samaradorligi o‘lchanadi va optimallashtirish yo‘llari ishlab chiqiladi. Bu jarayon korxonaning moliyaviy barqarorligini mustahkamlashda muhim ahamiyatga ega.

Bundan tashqari, boshqaruv hisobi rejalashtirish jarayonida ham faol qo‘llaniladi. Budjetlashtirish tizimi orqali kelgusidagi daromad va xarajatlar prognoz qilinadi, resurslar taqsimoti aniqlanadi va moliyaviy intizom ta’minlanadi. Bu esa menejmentga aniq raqamlar asosida qaror qabul qilish imkonini beradi. Shuningdek, haqiqiy natijalar bilan rejalashtirilgan ko‘rsatkichlar o‘rtasidagi farqlar tahlil qilinib, ularning sabablari aniqlanadi.

Menejment jarayonida boshqaruv hisobining yana bir muhim jihati strategik qarorlarni qo‘llab-quvvatlashdir. Korxonaning uzoq muddatli rivojlanish yo‘nalishlarini belgilashda xarajatlar tarkibi, foyda darajasi va bozor tendensiyalari bo‘yicha aniq ma’lumotlar talab etiladi. Boshqaruv hisobi ushbu ma’lumotlarni tizimli ravishda taqdim etib, strategik rejalashtirish sifatini oshiradi. Natijada korxona raqobatbardoshligini saqlab qolish va uni rivojlantirish imkoniga ega bo‘ladi.

Shuningdek, zamonaviy iqtisodiy sharoitda raqamli texnologiyalarning rivojlanishi boshqaruv hisobining imkoniyatlarini yanada kengaytirdi. Avtomatlashtirilgan hisob tizimlari orqali ma’lumotlar tezkor qayta ishlanmoqda, bu esa qaror qabul qilish jarayonini sezilarli darajada tezlashtirmoqda. Axborotlarning aniqligi va tezkorligi menejment sifatini oshirishda muhim omilga aylandi.

Xulosa qilib aytganda, menejment jarayoni va boshqaruv hisobi o‘zaro uzviy bog‘liq bo‘lgan tizimlar hisoblanadi. Menejment qaror qabul qilish va boshqaruvni amalga oshirish funksiyasini bajaradigan bo‘lsa, boshqaruv hisobi ushbu jarayon uchun zarur axborot bazasini shakllantiradi. Ularning integratsiyasi korxona samaradorligini oshirish, resurslardan oqilona foydalanish va moliyaviy barqarorlikni ta’minlashda hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Shuning uchun ham ushbu ikki yo‘nalishning o‘zaro aloqadorligini chuqur o‘rganish zamonaviy iqtisodiy tadqiqotlar uchun dolzarb hisoblanadi.

Xulosa. Menejment jarayoni va boshqaruv hisobining o‘zaro bog‘liqligini tahlil qilish shuni ko‘rsatadiki, korxona samaradorligi faqat boshqaruv qarorlarining to‘g‘riligiga emas, balki ushbu qarorlarni shakllantirish uchun ishlatiladigan axborot sifatiga ham bevosita bog‘liqdir. Boshqaruv hisobi menejment uchun ichki axborot tizimi sifatida xizmat qilib, rejalashtirish, nazorat va tahlil jarayonlarida asosiy tayanch vazifasini bajaradi. Shu sababli, korxona faoliyatida ushbu ikki tizimning integratsiyasini kuchaytirish strategik ahamiyatga ega. Amaliy tahlillar shuni ko‘rsatadiki, boshqaruv hisobi yetarli darajada rivojlanmagan korxonalarda qarorlar ko‘proq intuitiv asosda qabul qilinadi, bu esa resurslardan samarasiz foydalanish va moliyaviy yo‘qotishlarga olib kelishi mumkin. Aksincha, tizimli boshqaruv hisobi yo‘lga qo‘yilgan tashkilotlarda xarajatlar ustidan nazorat kuchayadi, foyda marjasi yaxshilanadi va

uzoq muddatli barqarorlik ta’minlanadi. Shu nuqtai nazardan, birinchi amaliy tavsiya sifatida korxonalarda boshqaruv hisobini alohida tizim sifatida shakllantirish va uni strategik boshqaruv bilan integratsiya qilish zarur. Ikkinchidan, xarajatlarni markazlar bo‘yicha aniq tasniflash va ularni doimiy monitoring qilish mexanizmini joriy etish lozim, chunki bu yondashuv ortiqcha sarf-xarajatlarni aniqlash va optimallashtirish imkonini beradi. Uchinchi muhim tavsiya sifatida budjetlashtirish tizimini takomillashtirish va uni real vaqt ma’lumotlariga asoslangan boshqaruv modeli bilan uyg‘unlashtirish kerak, bu esa rejalashtirishning aniqligini oshiradi. Bundan tashqari, raqamli texnologiyalar va avtomatlashtirilgan hisob tizimlaridan keng foydalanish zarur, chunki zamonaviy iqtisodiyot sharoitida tezkor va aniq axborot qarorlar sifatini belgilovchi asosiy omilga aylangan. Yana bir muhim jihat sifatida xodimlarning moliyaviy savodxonligini oshirish va boshqaruv hisobi bo‘yicha malakasini muntazam rivojlantirish zarur, chunki tizim qanchalik mukammal bo‘lmasin, uning samaradorligi uni qo‘llayotgan inson omiliga bog‘liq bo‘ladi. Xulosa qilib aytganda, menejment jarayonida boshqaruv hisobining roli faqat axborot ta’minoti bilan cheklanmay, balki korxonaning umumiy boshqaruv sifatini belgilovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi, shuning uchun ushbu tizimlarni uyg‘unlashtirish, ularni doimiy takomillashtirib borish va amaliyotga moslashtirish korxonaning raqobatbardoshligini oshirishning eng muhim yo‘nalishlaridan biri bo‘lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Hasanov, B. A., & Xashimov, A. A. (2005). Boshqaruv hisobi. Toshkent: Alisher Navoiy nomidagi O‘zbekiston Milliy kutubxonasi nashriyoti.
2. Hasanov, B. A., & Xashimov, A. A. (2013). Boshqaruv hisobi (darslik). Toshkent: Cho‘lpon nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi.
3. Jo‘rayev, N. (2010). Moliyaviy va boshqaruv hisobi. Toshkent: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti.
4. Valijonov, R., Qobulov, O., & Ergashev, A. (2010). Menejment asoslari. Toshkent: O‘quv nashriyoti.
5. Eshqulova, D. (2022). Boshqaruv va menejment. Zamonaviy dunyoda innovatsion tadqiqotlar, 1(26), 117–120.